

АЛЕСКЕРОВА Юлія Владимировна - доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри фінансів, банківського дела і страхування, Вінницький національний аграрний університет (21008, г. Вінниця, с. Агрономичне, ул. Мичурина, 4а, e-mail: tuv@email.ua)

РАДЧЕНКО Оксана Дмитрієвна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, ведучий науковий співробітник ННЦ «Інститут аграрної економіки», (03127, г. Київ, ул. Героїв оборони, 10, e-mail: oxanarad@ukr.net)

ТОДОСИЙЧУК Володимир Леонідович - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту і альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, г. Вінниця, ул. Академічна, 11, e-mail: todos@vsau.vin.ua)

УДК 657.1.655

**ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ
ЕКОНОМІКИ ©**

Ж.В. ГАРБАР,
*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри аграрного
менеджменту,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)*

Н.В. КОНДУКОЦОВА,
*старший викладач кафедри менеджменту
Інституту економіки та менеджменту,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
(м. Київ)*

У статті визначено основні засади здійснення податкового регулювання реального сектору економіки в системі стимулювання економічного розвитку країни. Узагальнено та систематизовано особливості формування податкової політики на середньострокову та довгострокову перспективу. Розглянуто динаміку показників податкової системи України у рейтингу Paying Taxes. Розкрито основні підходи до формування податкових надходжень державного та місцевих бюджетів в розрізі основних податків. Охарактеризовано рівень виконання планових показників податкових надходжень до зведеного бюджету України. Доведено, що вагомим є підвищення ендogenous потенціалу вітчизняної податкової політики через

© **Ж.В. ГАРБАР, Н.В. КОНДУКОЦОВА, 2018**

стимулювання інвестиційно-інноваційної трансформації бюджетно-податкових відносин, підвищення транспарентності системи відшкодування податку на додану вартість та трансферного ціноутворення. Розвинуто положення щодо управління податковою системою з метою розвитку реального сектору економіки через удосконалення інституційного середовища функціонування фіскальної політики країни, що дозволить досягнути довгострокової збалансованості фінансової системи.

Ключові слова: податкова система, податкове регулювання, фіскальна політика, реальний сектор економіки, бюджетні доходи, податкове навантаження.

Табл.: 3. Рис.: 4. Літ. :7.

Постановка проблеми. Розвиток реального сектору економіки є вагомим завданням державного регулювання економіки країни в умовах посткризового відновлення. Стимулювання збільшення прямих інвестицій, розробка програм та заходів щодо підвищення інноваційно-технологічної перебудови вітчизняного виробництва дозволяє досягнути поставленої мети в довгостроковому періоді. Проте зазначене потребує проведення виваженої та дієвої податкової політики, адже саме засобами податкового регулювання держава може здійснювати безпосередній вплив на структуру та динаміку інвестиційного і споживчого попиту.

Податкове регулювання реального сектору економіки має на меті забезпечення стійкого зростання валового внутрішнього продукту за допомогою податкового механізму та інституційної модернізації фіскальних відносин. Вибір векторів розвитку держави в залежності від особливостей її фіскальної політики передбачає розподіл джерел доходів на податкові та неподаткові надходження. Таким чином, одним із головних завдань податкового регулювання є формування виваженої структури доходів бюджету, що також сприятиме зниженню навантаження на економічних агентів та диверсифікації можливостей їх взаємодії відносно продукування доданої вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених щодо теоретико-методологічних особливостей податкового регулювання реального сектору економіки варто відзначити праці: Р. Барро, Дж. Б'юкенена, С. Вітте, Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, А. Маршалла, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса. Питанням функціонування та розвитку податкової політики в системі економічного регулювання присвячені дослідження вітчизняних вчених: О. Василика, В. Гесця, А. Даниленка, В. Дем'янишина, І. Лютого, А. Нікітішина, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття теоретико-методологічних особливостей податкового регулювання реального сектору економіки в умовах економічних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку економічних систем та посилення глобалізаційних процесів податкове регулювання є одним з ключових інструментів забезпечення впливу держави на економічні процеси в країні. Від обґрунтованості податкової політики, раціональності формування податкового механізму, його спрямованості на стимулювання підприємницької активності та формування сприятливого інвестиційного клімату значною мірою залежать темпи економічного росту економіки в цілому та окремих її

галузей [1, с. 291]. Економічне зростання вимагає нарощування інвестицій як капітальних, так і в науку та інновації, тобто має досягатися на інноваційній основі. Втім, за теперішнього рівня витрат на науково-дослідні та конструкторські розробки та інновації в Україні, наслідком чого стало зниження наукоємності ВВП, це не уявляється можливим. Враховуючи бюджетні обмеження, такі витрати треба нарощувати не тільки за рахунок державних коштів, а й за активної участі приватного капіталу, стимулювання інвестиційно-інноваційної активності якого в багатьох країнах світу здійснюється за допомогою перевірених часом податкових стимулів, найпоширенішими з котрих є податкова знижка та податковий кредит [2, с. 84]. Використання таких інструментів в Україні наразі не є ефективним та потребує удосконалення, що безпосередньо пов'язано із зміною базових цілей державної політики.

Ефективність реформ, які здійснюються в Україні щодо розвитку реального сектору економіки, якісно відображають показники міжнародних рейтингів Doing Business та Paying Taxes. Перший відображає можливості бізнесу в середині країни та дозволяє об'єктивно оцінити нормативно-правове регулювання його функціонування. Другий є складовою першого та характеризує особливості податкового регулювання економічних процесів. Таким чином, у рейтингу легкості ведення бізнесу (Doing Business) Україна в 2018 р. посіла 71 місце, що на 5 позицій вище ніж у 2017 р. Загалом, реформа податкового законодавства, прийняття Податкового кодексу у 2010 р. дозволили значно покращити позиції України в даному рейтингу саме в сфері оподаткування. Важливими структурними елементами, що впливають на кінцеву оцінку легкості ведення бізнесу в країні, є можливості щодо реєстрації підприємства, отримання дозволів на початок будівництва, реєстрація права власності, отримання кредитів, захист міноритарних інвесторів, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів та вирішення питань щодо неплатоспроможності. Вищевикладене свідчить про вагомий роль цих факторів у формуванні засад фінансової політики розвитку реального сектору економіки та дозволяє здійснити ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду фінансового регулювання.

Одним із найвагоміших показників, що характеризує економіку України є індекс оподаткування, який представлений у рейтингу Paying Taxes. Він характеризує особливості функціонування податкової системи країни на основі даних про її основні податки, їх вплив на формування прибутків та рівень споживання (табл. 1). У 2018 р. Україна в рейтингу Paying Taxes посіла 54 місце, що є нижчим ніж у 2017 р. – 43 місце. В першу чергу це пов'язане із певним зростанням загального податкового навантаження, яке зросло з 37,8 відсотка до 41,7 відсотка, хоча даний показник знаходиться на рівні більшості високорозвинених країн та є досить оптимальним. Суттєвих змін за останні роки в Україні зазнали податки та нарахування на заробітну плату, що зросли з 24,8 відсотка у 2017 р. до 29,6 відсотка у 2018 р., проте визначальним було їх зниження з 43,1 відсотка у 2016 р. до показника 2017 р. Цього вдалося досягнути завдяки зниженню ставки єдиного соціального внеску з 34,7 до 22,0 відсотків у 2016 р. Даний крок передбачав зміну вектору державної політики щодо зростання навантаження на фонд оплати праці на лібералізацію даних відносин. Також однією з головних цілей було виведення заробітної плати з тіньового сектору економіки.

Таблиця 1

**Основні показники податкової системи України
у рейтингу Paying Taxes у 2008-2018 роках, %**

	Загальна ставка податків (% від прибутків)	Податки на прибутки	Податки на заробітну плату	Інші податки (% від прибутку)
2008	57.2	12.3	43.3	1.7
2009	57.2	12.3	43.3	1.7
2010	55.5	10.4	43.3	1.8
2011	57.1	12.2	43.3	1.6
2012	55.4	11.6	43.1	0.7
2013	54.4	11.3	43.1	0.1
2014	52.7	9.5	43.1	0.1
2015	52.2	9.0	43.1	0.1
2016	52.3	8.7	43.1	0.5
2017	37.8	11.9	24.8	1.1
2018	41.7	11.0	29.6	1.1

Джерело: складено автором на основі даних PwC and the World Bank Group. URL : <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications.html>

Податкова політика як дієвий інструмент регулювання реального сектору економіки потребує ґрунтовного та виваженого формування її цілей та пріоритетів. Адже саме від вибору її завдань значною мірою залежить ефективність всієї фінансової політики. Важливим є підвищення рівня та методологічного забезпечення планування та прогнозування показників податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів (рис. 1).

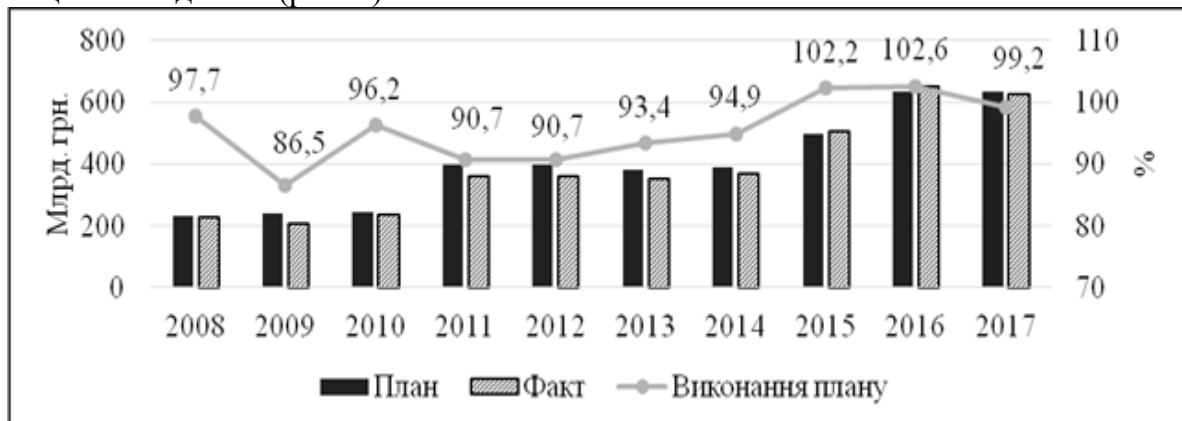

Рис. 1. Виконання планових показників податкових надходжень до Зведеного бюджету України в 2008-2017 рр.

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua>

Як свідчать дані рис. 1, в Україні склалась ситуація коли фактичне виконання податкових надходжень до зведеного бюджету є нестабільним. Так, у 2009 р. було виконано лише 86,5 відсотка планових надходжень, що в першу чергу пояснюється негативним низхідним впливом світової фінансової кризи. Проте, ситуація наступних п'яти років також відображає негативну тенденцію щодо особливостей планування

та прогнозування надходжень бюджету – за 2010-2014 рр. середнє значення виконання плану складало – 93,2 відсотка. У 2015-2017 рр. ситуація покращилась, про що свідчить перевиконання планових показників у 2015 та 2016 рр., а у 2017 р. недовиконання склало лише 0,8 відсотка.

Виконання планових показників державного бюджету України в розрізі податкових надходжень відображає цілком прийнятний показник ефективності планування загального фонду бюджету, що в середньому в 2008-2017 рр. становив 96,2 відсотка, та зовсім негативні тенденції щодо планування та прогнозування доходів до спеціального фонду (показники виконання плану коливаються від 67,5 відсотка у 2013 р. до 251,2 відсотка у 2010 р.). Проте у 2017 р. якість прогнозних показників податкових надходжень була на досить високому рівні, про що свідчить 100 відсоткове виконання плану.

Формування виваженої та дієвої податкової політики розвитку реального сектору економіки ґрунтується на врахуванні кон'юнктурних та циклічних коливань споживчого та інвестиційного попиту, лагових ефектів від змін в особливостях та засадах фіскального регулювання. Емпіричні дослідження підтверджують, що зміни в податковому законодавстві, механізмах та інструментах оподаткування зумовлюють відповідні зміни й в динаміці податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, проте з затримкою в часі від 1 до 5 років. Тому, доцільним є визначення впливу різноманітних факторів фінансової політики на тенденції та показники доходних джерел бюджету. При цьому трансформація нормативного забезпечення податкового регулювання здійснює безпосередній вплив й на реальний сектор економіки, який змушений вживати відповідних заходів щодо пристосування до нових умов його функціонування. Саме тому одним із визначальних принципів побудови податкової системи України, поряд із принципами фіскальної достатності та економічної доцільності, є принцип стабільності, який зазначає, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки; податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року [3].

Доходи бюджету відіграють важливу роль в процесі визначення засад формування та функціонування фінансової політики розвитку реального сектору економіки. При цьому їх склад та структура є визначальними при виборі вектору державного регулювання соціально-економічних процесів в країні. Переважання податкових надходжень в структурі доходів бюджету свідчить про орієнтацію на податкові інструменти розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту в країні. Більшість високорозвинених країн світу мають значну частку податкових доходів в бюджеті, проте роль та значення інших джерел також залишається значною. Зазначене дозволяє проводити дієву податкову політику, яка в період циклічних коливань сукупного попиту не здійснює значного негативного впливу на економічну динаміку.

Вітчизняна податкова політика характеризується зростанням частки податкових надходжень в загальній структурі як доходів зведеного бюджету так і валовому внутрішньому продукті. Питома вага податкових надходжень у ВВП України у 2008-2017 рр. становила 24,77 відсотка, що знаходиться на рівні більшості розвинутих країн Європи з ринковою економікою та західно-європейською моделлю бюджетного регулювання економічного розвитку. Проте, за останні п'ять років даний показник зріс з 23,93 відсотка у 2008-2012 рр. до 25,61 відсотка у 2013-2017 рр. Такий

процес відображає ситуацію, коли необхідність формування доходної частини бюджету потребує посилення фіскальної складової податкової системи, що призводить до зростання податкового навантаження на економіку [4]. До того ж рівень інших видів доходів за допомогою яких можна балансувати загальну структуру доходів, значною мірою залежить від особливостей та характеристик відповідного етапу ринкової трансформації.

Зростання частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті, що спостерігається за останні роки (з 23,16 відсотка у 2014 р. до 27,76 відсотка у 2017 р.) характеризує загальну тенденцію до збільшення джерел формування зазначених доходів. Основними завданнями податкового регулювання з метою стимулювання реального сектору економіки є підтримка стійких темпів економічного зростання, що сприятиме створенню додаткових інвестиційних можливостей за рахунок використання інструментів податкового механізму.

Важливою також є зміна частки основних показників доходів державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті (рис. 2).

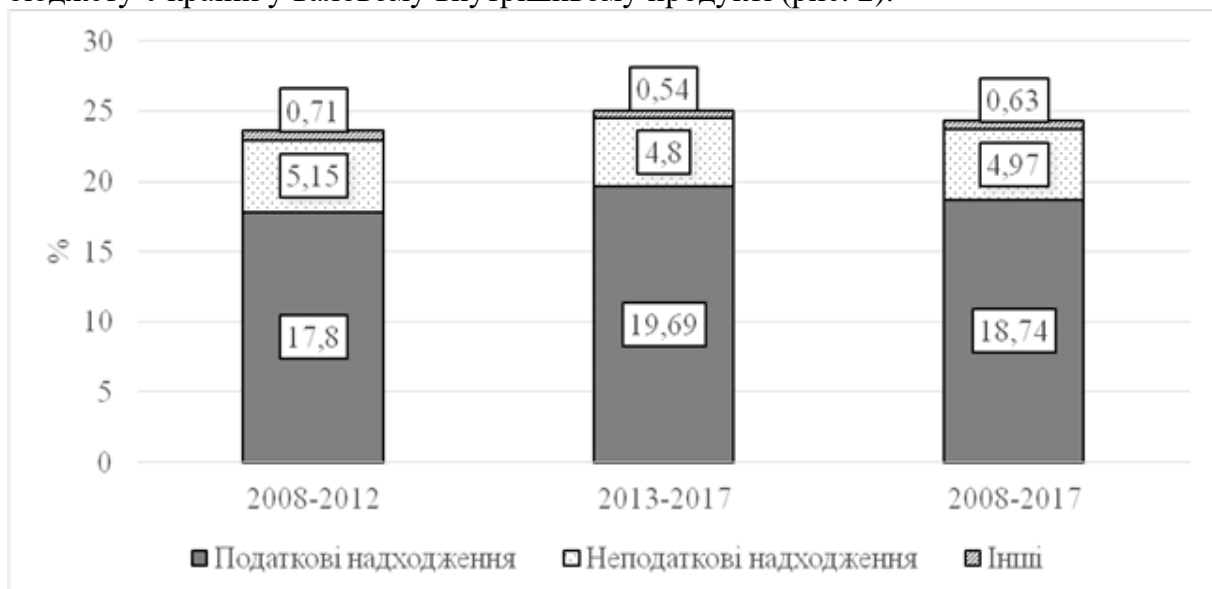

Рис. 2 Частка основних показників доходів державного бюджету України у ВВП в 2008-2017 рр., %

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

Як свідчить інформація, котру представлено на рис. 2, середнє значення частки податкових надходжень до державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті за 2008-2017 рр. складає 18,74 відсотка, в розрізі п'ятирічних періодів даний показник знаходиться на рівні 17,8 відсотка у 2008-2012 рр. та 19,69 відсотка у 2013-2017 рр. Зазначена динаміка повторює ситуацію, що склалася і у доходах зведеного бюджету. Відбувається також значне зменшення частки неподаткових надходжень в державний бюджет, що знизилась з 5,15 відсотка у 2008-2012 рр. до 4,8 відсотка у 2013-2017 рр., середнє значення за весь досліджуваний період становить – 4,97 відсотка. Інші види доходів, до яких входять адміністративні збори та платежі, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти не відіграють значної ролі в формуванні доходів державного бюджету. Так, за 2008-2017 рр. їх частка у валовому внутрішньому продукті складала лише 0,63 відсотка.

Частка показників доходів місцевих бюджетів України у валовому внутрішньому продукті в 2008-2017 рр. відображає ситуацію, що є кардинально протилежною до показників доходів державного бюджету. Так, середнє значення частки податкових надходжень за аналізований період у ВВП становив лише 6,03 відсотка, в той час як інші види доходів склали 7,37 відсотка. В п'ятирічних періодах відображено зменшення даного показника з 6,13 відсотка у 2008-2012 рр. до 5,92 відсотка у 2013-2017 рр. Незначним зростанням характеризується частка неподаткових надходжень місцевих бюджетів у ВВП, що зросла з 0,84 відсотка у 2008-2012 рр. до 0,88 відсотка у 2013-2017 рр. За останні п'ять років також показала тенденцію до зниження частка інших видів доходів, яка у 2008-2012 рр. складала 7,74 відсотка, в той час як у 2013-2017 рр. – 6,99 відсотка. Дана ситуація зумовлена зміною векторів державної фінансової політики щодо фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Процеси децентралізації та передання на місця більших фінансових повноважень передбачають розширення джерел формування доходів місцевих бюджетів.

Як свідчать дослідження, проведені Групою фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та проекту SKL International) у доходах місцевих бюджетів найбільшу питому вагу займають надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб – 110,7 млрд. грн. або 57,4 відсотка від загальної суми доходів місцевих бюджетів. У порівнянні з 2016 р. надходження податку на доходи фізичних осіб в цілому по Україні зросли на 31,7 млрд. грн. або на 40,1 відсотка. По бюджетах міст обласного значення приріст становить 37,5 відсотка. По бюджетах 159-ти об'єднаних територіальних громад приріст надходжень податку на доходи фізичних осіб склав 41,2 відсотка, що на 1,9 відсотка більше, ніж в цілому по Україні. У структурі доходів загального фонду 27,3 відсотка складає частка місцевих податків і зборів, яких у 2017 р. надійшло 52,6 млрд. грн. по усіх місцевих бюджетах України приріст місцевих податків і зборів відносно 2016 р. складає 24,4 відсотка, по бюджетах міст обласного значення – 25,9 відсотка. По всіх бюджетах об'єднаних територіальних громад надходження місцевих податків і зборів зросли на 28,5 відсотка, (у тому числі по бюджетах 159-ти об'єднаних територіальних громад – 26,3 відсотка), що на 4,1 відсотка перевищує показник приросту по місцевих бюджетах України [5].

Загалом, в структурі доходів зведеного бюджету України податкові надходження відіграють особливо важливу роль, та є визначальними факторами формування основних засад фінансової політики стимулювання розвитку як реального, так й інших секторів економіки (рис. 3).

Інформація, яку представлено на рис. 3, відображає відсутність чіткої тенденції щодо частки податкових надходжень у доходах зведеного бюджету України за період 2008-2017 рр. Таким чином, середнє значення даного показника за аналізований період становило – 79,49 відсотка, проте кожного року відбувалися значні коливання від загального тренду. Варто відмітити, що за останнє десятиріччя відбулося значне зростання саме податкових надходжень в загальній структурі доходів зведеного бюджету з 76,26 відсотка у 2008 р. до 81,43 відсотка у 2017 р. Показовим є стрибкоподібне збільшення аналізованого показника у 2011 р. з 74,54 відсотка до 83,98 відсотка, та зниження з 80,58 відсотка у 2014 р. до 77,86 відсотка у

2015 р., що перш за все було зумовлено кризовими явищами та стрімким падінням темпів економічного зростання, яке призвело до значного недовиконання планових показників податкових надходжень. Проте, в наступних роках ситуація стабілізувалася та вийшла на загальний тренд.

Рис. 3. Частка податкових надходжень у зведеному бюджеті України в 2008-2017 рр., %

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua>

Відповідно до Закону України про державний бюджет на відповідний рік, здійснюється певне групування податкових надходжень. Таким чином, виділяють наступні основні групи: податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості; рентна плата; внутрішні податки на товари та послуги; податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції; місцеві податки; інші податки та збори.

Таке групування дозволяє здійснювати аналіз ефективності податкового регулювання економічних процесів через характеристику основних напрямів його впливу, визначати найбільш дієві інструменти та механізми, що забезпечують розвиток реального сектору економіки, формують внутрішні стимули щодо інноваційно-інвестиційної трансформації податкової політики (табл. 2).

Як свідчать дані, представлені в табл. 2, найбільшу частку в податкових надходженнях зведеного бюджету України займають внутрішні податки на товари та послуги, до яких належать податок на додану вартість та акцизний податок. Дана група надходжень має чітку тенденцію до зростання з 46,6 відсотка у 2013 р. до 52,58 відсотка у 2017 р., що підтверджує тенденцію щодо зростання податкового навантаження на споживання в країні. Внутрішні податки на товари та послуги є дієвим інструментом наповнення доходної частини державного бюджету, проте здатні негативно впливати на динаміку споживчого та інвестиційного попиту при необґрунтованому їх зростанні. В Україні наразі через недостатній рівень надходжень з інших видів податків постає необхідність щодо розширення бази оподаткування податком на додану вартість та акцизним податком.

Другою групою за часткою надходжень до бюджету є група, що об'єднує податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. Значний вплив на зазначені податки здійснює рівень економічного розвитку країни та тенденції циклічних коливань. Таким чином, в періоди рецесії та падіння темпів зростання валового внутрішнього продукту, зменшується й частка даних надходжень як в загальній структурі податкових надходжень так і в структурі доходів зведеного бюджету – з 35,92 відсотка у 2013 р. до 27,39 відсотка у 2015 р. Відновлення позитивних тенденцій щодо розвитку реального сектору економіки дозволило збільшити їх питому вагу до 30,58 відсотка у 2016 р. та до 31,28 відсотка у 2017 р.

Таблиця 2

Динаміка основних видів податкових надходжень зведеного бюджету України в 2013-2017 рр.

Податкові надходження	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг основних видів податкових надходжень зведеного бюджету України, млрд. грн.					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	127.14	115.40	139.04	199.01	259.08
Рентна плата	28.86	33.60	41.96	46.61	51.13
Внутрішні податки на товари та послуги	164.94	184.12	249.25	337.26	435.43
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	13.34	12.61	40.30	20.37	24.54
Місцеві податки	7.32	8.06	27.04	42.26	53.28
Інші податки та збори	12.36	33.38	10.05	5.28	4.69
Частка основних видів податкових надходжень зведеного бюджету України в загальній структурі податкових надходжень, %					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	35.92	29.81	27.39	30.58	31.28
Рентна плата	8.15	8.68	8.27	7.16	6.17
Внутрішні податки на товари та послуги	46.60	47.56	49.10	51.82	52.58
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3.77	3.26	7.94	3.13	2.96
Місцеві податки	2.07	2.08	5.33	6.49	6.43
Інші податки та збори	3.49	8.62	1.98	0.81	0.57
Частка основних видів податкових надходжень зведеного бюджету України в загальній структурі доходів бюджету, %					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	28.71	25.30	21.32	25.42	25.48
Рентна плата	6.52	7.37	6.43	5.95	5.03
Внутрішні податки на товари та послуги	37.25	40.37	38.23	43.08	42.82
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3.01	2.76	6.18	2.60	2.41
Місцеві податки	1.65	1.77	4.15	5.40	5.24
Інші податки та збори	2.79	7.32	1.54	0.67	0.46

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

Все більш вагому роль в загальній структурі податкових надходжень починають відігравати місцеві податки. За аналізований період відбулося їх значне зростання з 2,07 відсотка у 2013 р. до 6,43 відсотка у 2017 р., що зумовлено позитивними результатами проведеної фіскальної децентралізації та розширенням бази оподаткування. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом вплинуло на динаміку надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, що наразі характеризується зниженням їх частки в загальній структурі податкових надходжень з 7,94 відсотка у 2015 р. до 2,96 відсотка у 2017 р. Така тенденція викликана підвищенням лібералізації міжнародної торгівлі між країнами, зниженням ставок мита та спрощенням системи здійснення зовнішньоторговельних операцій.

Податок на додану вартість є головним джерелом формування доходів державного бюджету України. Динаміка та структура податку на додану вартість в Україні в 2013-2017 рр. представлена в табл. 3. Наразі податок на додану вартість становить найбільшу частку як в структурі податкових надходжень бюджету так і в загальній структурі доходів бюджету. Динаміка двох останніх років відображає тенденцію щодо зменшення даного показника, що зумовлено перш за все значним зростанням розмірів бюджетного відшкодування ПДВ. Так лише в порівнянні з 2016 р. у 2017 р. бюджетне відшкодування збільшилось на 25,65 млрд. грн., проте в загальній структурі валового внутрішнього продукту та податкових надходжень до бюджету його частка залишилась майже без змін.

Таблиця 3

Динаміка та структура податку на додану вартість в Україні в 2013-2017 рр., %

	2013	2014	2015	2016	2017
Податок на додану вартість, млрд. грн.	128.30	139.02	178.45	139.49	180.17
у % до ВВП	8.82	8.87	9.01	5.85	6.04
у % до доходів бюджету	28.98	30.48	27.37	17.82	17.72
у % до податкових надходжень бюджету	36.25	35.91	35.15	21.43	21.76
Бюджетне відшкодування ПДВ, млрд. грн.	53.45	50.22	68.41	94.41	120.06
у % до ВВП	3.67	3.21	3.46	3.96	4.02
у % до доходів бюджету	12.07	11.01	10.49	12.06	11.81
у % до податкових надходжень бюджету	15.10	12.97	13.48	14.51	14.50

Джерело: складено автором за даними Державної фіскальної служби України. URL : <http://sfs.gov.ua/>

Дослідження показують, що ПДВ має високу ефективність з фіскальної точки зору. Широка база оподаткування, яка включає не тільки товари, але й роботи та послуги, забезпечує надійність та стабільність бюджетних надходжень цього податку. Механізм адміністрування ПДВ має низку проблемних аспектів, до яких належать: нестабільність податкового законодавства, щодо термінів внесення змін, низька ефективність методики прогнозування надходження та відшкодування податку, порушення принципу нейтральності, негативне сприйняття податку його платниками, складність механізму адміністрування ПДВ. Науковці пропонують наступні шляхи вирішення: поглиблення диференціації ставок ПДВ, впровадження ефективних систем боротьби з проявами шахрайства, доопрацювання методики прогнозування надходження ПДВ до бюджету [6, с. 256].

Податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів, а, отже, здійснює значний вплив на політику місцевих органів влади. Загалом же темп приросту надходжень з податків з доходів фізичних осіб характеризується значним приростом, так за три роки загальна сума надходжень зросла майже на 21 відсоток. Це зумовлено підвищенням уваги до оподаткування доходів фізичних осіб, виділенням нових джерел доходів, які підлягають оподаткуванню та покращенням системи адміністрування.

Важливого значення в оподаткуванні доходів фізичних осіб відіграють групи, за якими сплачується цей податок. Вони є визначальними характеристиками джерел формування бази оподаткування та в загальній сукупності складають структуру надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні. Аналізуючи дані надходжень ПДФО по групам, можна зробити висновок, що основною статтею надходжень до бюджету є заробітна плата з найманих працівників, тобто з трудових доходів. Цей показник в загальній сумі фактичних надходжень до бюджету складає більше 90 відсотків. Структура надходжень податку з доходів фізичних осіб за групами показує диспропорції між їх частками. Причина цього полягає в тому, то структура такого податку добре узгоджується із принципом платоспроможності, а надходження від нього характеризуються значною еластичністю: збільшення бюджетних надходжень відбувається пропорційно економічному зростанню. Разом з тим ПДФО не має всіх характеристик, які робили б його придатним для ролі місцевого податку. Зокрема, він слугує провідним інструментом проведення політики перерозподілу, яка, відповідно до принципів розподілу завдань між рівнями держави, має належати до національного рівня. Значні зовнішні ефекти, які виникають при проведенні політики перерозподілу на регіональному та місцевому рівні, обумовлюють його належність до доходів національного бюджету в більшості країн. Проте на практиці часто виявляється, що закріплені за місцевою владою джерела доходу є недостатніми для фінансового забезпечення їхнього функціонування, отже з метою покриття вертикального дисбалансу держава може передавати частину (через систему податкових розщеплень) або всі надходження від цього податку до місцевих бюджетів. Цікаво, то саме в країнах Північної Європи, де базою місцевих бюджетів слугує ПДФО, частка місцевих бюджетів у консолідованому бюджеті держави набуває більшого значення порівняно з середнім значенням для країн з розвинутою ринковою економікою. Найбільша питома вага у загальній сумі ПДФО в Україні ж надходить саме від оподаткування доходів найманих працівників (робітників, службовців).

Розвиток реального сектору економіки знаходиться в прямій залежності від особливостей та засад фіскального регулювання податку на прибуток юридичних осіб. Даний податок відіграє визначальне значення в процесі стимулювання економічного зростання (рис. 4).

Інформація, яку представлено на рис. 4, відображає низхідну тенденцію щодо частки податку на прибуток в усіх головних фінансових показниках функціонування держави. Так, питома вага податку на прибуток у загальній структурі податкових надходжень знизилась з 15,54 відсотка у 2013 р. до 8,86 відсотка у 2017 р. До того ж такий тренд прогнозується й на наступні роки. Після фінансових проблем в реальному секторі економіки у 2014-2015 рр. щодо зниження інвестиційної привабливості країни, закриття багатьох малих та середніх підприємств, зростання

частки тіньової економіки, в наступних роках ситуація дещо покращилась, так, частка податку на прибуток у загальній структурі доходів бюджету зросла з 5,99 відсотка у 2015 р. до 7,69 відсотка у 2016 р. та 7,22 відсотка у 2017 р.

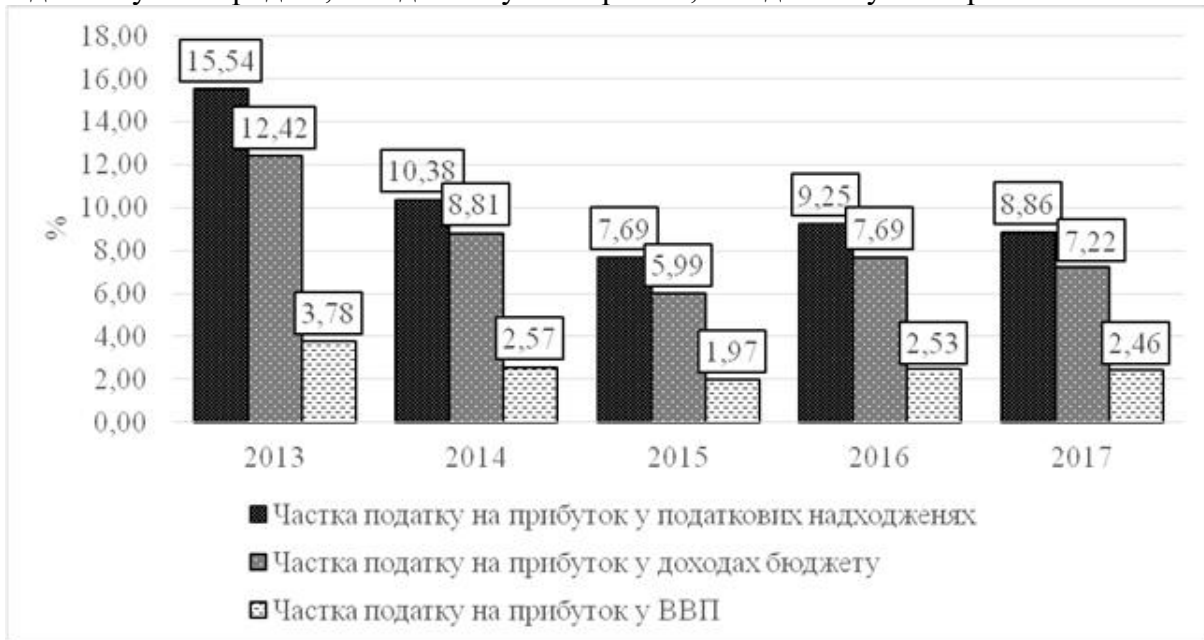

Рис. 4 Динаміка та структура податку на прибуток в Україні в 2013-2017 рр., %

Джерело: складено автором за даними Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/> та Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Останнім часом чітко спостерігається тенденція до зниження базової ставки. Так, на початку 2000-х років в країнах ЄС середній розмір податку на прибуток становив в середньому 30-40 відсотків, в той час як наприкінці знизився до 25 відсотків. Особливо активну роль у зменшенні оподаткування прибутку підприємств відіграли ініціативи країн Центральної та Східної Європи. Така політика пояснювалась бажанням зацікавити великі корпорації світу інвестувати фінансові ресурси в держави колишнього «соціалістичного табору». Українська влада вирішила не відставати від світових фіскальних тенденцій. Було обрано шлях поступового зменшення ставки податку на прибуток з 23 відсотків у 2011 р. до 18 відсотків починаючи з 2015 р.

Стратегічні пріоритети удосконалення системи формування доходів бюджету в Україні передусім перебувають у сфері податкового регулювання. Потребує подальшого вдосконалення діюча система пільгового оподаткування. В економічному аспекті обґрунтовано доцільність подальшого зниження ставки податку на прибуток підприємств виключно на реінвестовану в модернізацію та розширення виробництва частку, імплементацію системи регулювання трансфертного ціноутворення; зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці; індексацію відповідно до рівня інфляції акцизного та підвищення ставок екологічного оподаткування; поступового зростання рентних та природно-ресурсних платежів. У соціальному аспекті важливим є удосконалення прогресивної шкали ставок оподаткування доходів фізичних осіб. Доцільним є врахування сімейного стану платника, запровадження оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитних рахунках; удосконалення механізму непрямого оподаткування щодо товарів споживання, оподаткування нерухомого майна [7, с. 40].

Висновки. Податкове регулювання реального сектору економіки перш за все базується на встановленні такого інституційного середовища функціонування фіскальної політики країни, при якому всі економічні агенти мають достатньо можливостей для нарощення темпів економічного зростання. Вагомим є підвищення ендогенного потенціалу вітчизняної фінансової політики через стимулювання інвестиційно-інноваційної трансформації бюджетно-податкових відносин, підвищення прозорості системи бюджетного відшкодування податку на додану вартість та трансферного ціноутворення.

Список використаних джерел

1. Мулик Т.О. Роль податкового регулювання у розвитку ринку біопалив в Україні. *ОБЛІК. ЕКОНОМІКА. МЕНЕДЖМЕНТ : наукові нотатки*. Міжнародний збірник наукових праць. 2014. Випуск 4. С. 290-296.
2. Соколовська А.М., Райнова Л.Б. Податкові інструменти стимулювання НДДКР у Європі та світі : дизайн і особливості використання. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 65-88.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Собчук С.І. Формування неподаткових надходжень бюджету в системі бюджетного регулювання. *Інвестиції, практика та досвід*. 2017. № 7. С. 79–84.
5. Пасічний М.Д. Фіскальна результативність податкової системи. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 3. С. 116-130.
6. Ільницька А.В. Аналіз основних змін у податковому законодавстві щодо податку на додану вартість. *Молодий вчений*. 2017. № 2 (42) С. 253-256.
7. Гарбар Ж.В., Собчук С.І. Податкові надходження у системі формування доходів бюджету. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7. С. 35-41.

Список використаних джерел у транслітерації / References

1. Mulyk T.O. (2014) Rol podatkovoho rehuliuвання u rozvytku rynku biopalyv v Ukraini. *OBLIK. EKONOMIKA. MENEDZHMENT : naukovi notatky* The role of tax regulation in the development of biofuels market in Ukraine Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 4. S. 290-296 [in Ukrainian].
2. Sokolovska A.M., Rainova L.B. (2017) Podatkovi instrumenty stymuliuvannya NDDKR u Yevropi ta sviti : dyzain i osoblyvosti vykorystannia. [Tax incentives for R & D in Europe and the world: design and features of use]. *Finansy Ukrainy*. No 11. S. 65-88 [in Ukrainian].
3. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [The Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02.12.2010 № 2755-VI] URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
4. Sobchuk S.I. (2017) Formuvannya nepodatkovykh nadkhodzhen biudzhetu v systemi biudzhethoho rehuliuвання [Formation of non-tax revenues of the budget in the system of budgetary regulation]. *Investytsii, praktyka ta dosvid*. No 7. S. 79–84 [in Ukrainian].
5. Pasichnyi M.D. (2018) Fiskalna rezultatyvnist podatkovoi systemy [Fiscal efficiency of the tax system]. *Visnyk KNTEU*. No 3. S. 116-130 [in Ukrainian].
6. Ilynska A.V. (2017) Analiz osnovnykh zmin u podatkovomu zakonodavstvi shchodo podatku na dodanu vartist. *Molodyi vchenyi* [Analysis of the main changes in the tax legislation regarding value added tax]. No 2 (42) S. 253-256 [in Ukrainian].
7. Harbar Zh.V., Sobchuk S.I. (2017) Podatkovi nadkhodzhenia u systemi formuvannya dokhodiv biudzhetu [Tax revenues in the budget revenue generation system]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. No 7. S. 35-41 [in Ukrainian].

**ANNOTATION
TAX REGULATION OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY**

GARBAR Zhanna,
*Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Agrarian Management,
Vinnitsa National Agrarian University
(Vinnitsya)*

KONDUKOTSOVA Nelia,
*Senior Vice-Chair, Department of Management,
Institute of Economics and Management,
International University University of Ukraine "Ukraine"
(Kyiv)*

The article is defines the main principles of tax regulation of the real sector of the economy in the system of stimulating economic development of the country. The peculiarities of tax policy formation for the medium and long-term perspective are generalized and systematized. The dynamics of indicators of the Ukrainian tax system in the Paying Taxes rating is considered. The main approaches to the formation of tax revenues of the state and local budgets in the context of the main taxes are revealed. The level of implementation of planned tax revenues to the consolidated budget of Ukraine is described. It is proved that it is important to increase the endogenous potential of domestic tax policy through stimulation of investment-innovation transformation of fiscal-tax relations, increase of transparency of the system of reimbursement of value added tax and transfer pricing. The regulation of the tax system for the development of the real sector of the economy has been developed through the improvement of the institutional environment of the functioning of the fiscal policy of the country, which will allow achieving a long-term balance of the financial system.

Key words: tax system, tax regulation, fiscal policy, real sector of economy, budget revenues, tax burden.

Tabl.: 3. Fig.: 4. Lit.: 7.

**АННОТАЦИЯ
НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ**

ГАРБАР Жанна Владимировна,
*доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры аграрного менеджмента,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

КОНДУКОЦОВА,
*старший преподаватель кафедры менеджмента
Института экономики и менеджмента,
Открытый международный университет развития человека «Украина»
(г. Киев)*

В статье определены основные принципы осуществления налогового регулирования реального сектора экономики в системе стимулирования экономического развития страны. Обобщены и систематизированы особенности формирования налоговой политики на среднесрочную и долгосрочную перспективу.

Рассмотрена динамика показателей налоговой системы Украины в рейтинге Paying Taxes. Раскрыты основные подходы к формированию налоговых поступлений государственного и местных бюджетов в разрезе основных налогов. Охарактеризованы уровень выполнения плановых показателей налоговых поступлений в сводный бюджет Украины. Доказано, что весомым является повышение эндогенного потенциала отечественной налоговой политики через стимулирование инвестиционно-инновационной трансформации бюджетно-налоговых отношений, повышение транспарентности системы возмещения налога на добавленную стоимость и трансфертного ценообразования. Развита политика по управлению налоговой системой в целях развития реального сектора экономики через совершенствование институциональной среды функционирования фискальной политики страны, что позволит достичь долгосрочной сбалансированности финансовой системы.

Ключевые слова: налоговая система, налоговое регулирование, фискальная политика, реальный сектор экономики, бюджетные доходы, налоговая нагрузка.

Табл.: 3. Рис.: 4. Лит.: 7.

Інформація про авторів

ГАРБАР Жанна Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет ((21000, м. Вінниця, вул. Пирогова, 3, e-mail: garbar_janna@ukr.net).

КОНДУКОЦОВА Неля Валеріївна – старший викладач кафедри менеджменту Інституту економіки та менеджменту, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, e-mail: knelyavp@ukr.net).

GARBAR Zhanna – Doctor of Economics, associate professor. Professor of the Department of Agrarian Management, Vinnytsia National Agrarian University ((21000, Vinnytsia, 3 Pirogova St., e-mail: garbar_janna@ukr.net).

KONDUKOTSOVA Nelia – Senior Lecturer of the Management Department of the Institute of Economics and Management, Open International University of Human Development «Ukraine» (03115, Kyiv, 23 Lvivska St., e-mail: knelyavp@ukr.net).

ГАРБАР Жанна Владимировна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет ((21000, г. Винница, ул. Пирогова, 3, e-mail: garbar_janna@ukr.net).

КОНДУКОЦОВА Неля Валерьевна – старший преподаватель кафедры менеджмента Института экономики и менеджмента, Открытый международный университет развития человека «Украина» (03115, г. Киев, ул. Львовская, 23, e-mail: knelyavp@ukr.net).

